

О.Г. Хріщева,
студ. III курсу, спеціальність «Право»,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Науковий керівник: ст. викл. кафедри кримінального права,
кримінального процесу та криміналістики О.С. Козерацька

ІНСТИТУТ МЕДІАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Останнім часом розвиток кримінального судочинства характеризується пошуком найбільш ефективних правових механізмів для вирішення кримінально-правових суперечок та захисту прав та свобод людини і громадянина. Це обумовлено тим, що наразі українські суди стикаються з безліччю проблем, провідними серед яких є порушення строків розгляду справ, надмірне завантаження судовими справами, недостатній рівень професійної підготовки суддів тощо. Все це призводить до порушень законодавства, неможливості належно захистити права людини і громадянина, недовіри з боку громадськості до судової гілки влади, різного роду зловживань і, як наслідок, неефективності судової системи в цілому [3, с. 109].

Сучасне українське кримінальне судочинство знаходиться у процесі пошуку оптимального співвідношення між традиційною процесуальною формою і новими інститутами, які впроваджуються задля нівелювання зазначених вище проблем. Для нього характерні тенденції до диференціації процесуальної форми, виділення спрощених проваджень, що дозволяють прискорити кримінальний процес стосовно деяких категорій справ, до збільшення диспозитивності в рамках кримінального процесу, тобто до розширення можливостей учасників процесу впливати на його хід і результати.

Одним з пріоритетних напрямків вдосконалення захисту порушених прав громадян є розвиток примирних процедур, зокрема інституту медіації.

Медіація — це міжнародний, загальноновживаний термін, що відповідає українському терміну «посередництво».

Ми поділяємо думку О. В. Белінської — завідувача відділу представництва інтересів Вищої ради правосуддя в судах, яка розглядає медіацію як певний підхід до розв'язання конфлікту, у якому нейтральна третя сторона забезпечує структурований процес для того, щоб допомогти конфліктуючим сторонам прийти до взаємно прийнятнього вирішення спірних питань [1, с. 158].

Рамкове рішення Європейського Союзу «Статус потерпілого у кримінальному судочинстві» від 15 березня 2001 р. містить таке виз-

начення: «медіація у кримінальних справах — це процес пошуку до або під час кримінального процесу взаємоприйнятого рішення між потерпілим та правопорушником за посередництвом компетентної особи — медіатора» [2, с. 59].

Медіація існує так само давно, як існують конфлікти. Історикам добре відомо, що з давніх-давен медіація застосовувалася при вирішенні багатосторонніх міжнародних суперечок.

Проте законодавче закріплення зазначений інститут набув лише наприкінці ХХ століття у США та Великобританії.

На сьогоднішній день медіативні методи припинення спорів є досить поширеними і нормативно врегульованими у багатьох розвинутих країнах (США, Велика Британія, Канада, Нідерланди, Італія тощо), проте, незважаючи на цей факт, в Україні інститут медіації досі є малодослідженим явищем.

Процес запровадження цього правового інституту супроводжується численними дискусіями. Так, противники інституту медіації вбачають у ньому завуальовану форму інституту звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим, передбаченого ст. 46 Кримінального кодексу України, і стверджують, що з урахуванням реалій сьогодення він лише закріпить можливість більш забезпеченим верствам населення «відкупитися» від потерпілого та уникнути кримінальної відповідальності [2]. Прибічники ж зосереджують увагу на принциповій й змістовній різниці між примиренням і медіацією та пропонують імплементувати зазначений інститут.

Ми підтримуємо другу позицію, яка ґрунтується, передусім, на позитивних результатах практики застосування інституту медіації у багатьох країнах світу, які свідчать про його ефективність.

У якості аргументів на захист інституту медіації наводимо наступні позитивні чинники, окреслені у науковій публікації доцента кафедри кримінально-процесуальної діяльності Національної академії внутрішніх справ О. В. Александренко: спрощення процедури судового розгляду; гарантування реалізації основних прав і свобод громадян; сприяння атмосфері ресоціалізації у сфері обвинувачення; можливість для потерпілого оперативніше отримати належну компенсацію заподіяної шкоди тощо [6, с. 100].

До того ж, на нашу думку, запровадження інституту медіації відповідатиме загальній позиції України щодо гармонізації національного законодавства із законодавством Європейського Союзу.

Наразі ст. 468 Кримінального процесуального кодексу України передбачає можливість укладення угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим [5]. Відповідно до ст. 469 КПК України домовленості щодо зазначеної угоди можуть проводитися самостійно потерпілим і підозрюваним або обвинуваченим,

захисником і представником або за допомогою іншої особи, погодженої сторонами кримінального провадження (крім слідчого, прокурора або судді) [5].

Згідно із цим формулюванням для укладення угоди про примирення можуть залучатися фахівці із цієї справи, так звані медіатори, проте ч. 1 ст. 469 КПК України прямо не закріплює можливість залучення медіатора, а передбачає залучення «інших осіб». Втім КПК України, на жаль, до теперішнього моменту не регулює відносини між такими суб'єктами, а також особами, які здійснюють медіативну функцію під час проведення переговорів і досягнення домовленостей, на основі яких здійснюється примирення і формується угода про примирення.

На нашу думку, актуальність введення медіації у практику розгляду правових спорів, зокрема у кримінальне провадження, позитивний досвід застосування цього інституту у багатьох країнах світу, ставлять на порядок денний опрацювання та прийняття спеціального ЗУ «Про медіацію», який буде визначати засади медіації у кримінальних справах, принципи її проведення, механізм, вимоги до медіаторів та багато похідних питань, із подальшим внесенням змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів.

3 листопада 2016 року на 28 засіданні Верховної Ради України народні депутати прийняли за основу проект Закону України № 3665 «Про медіацію» від 17.12.2015 р., яким пропонується запровадити інститут медіації в Україні та визначити правові основи позасудового вирішення спорів. Метою законопроекту є запровадження на законодавчому рівні інституту медіації в Україні шляхом імплементації кращих європейських та світових стандартів медіації.

Законопроект № 3665 закріплює визначення термінів «медіація» та «медіатор». Медіація тлумачиться як альтернативний (позасудовий) метод вирішення спорів, за допомогою якого дві або більше сторони спору намагаються в рамках структурованого процесу за участі медіатора досягти згоди для вирішення їх спору [4]. Також визначає основні принципи медіації, правові засади проведення процедури медіації, умови набуття статусу медіатора, особливості проведення процедури медіації під час судового або третейського розгляду, механізми контролю за якістю надання послуг медіації, та засади державної політики у сфері медіації. Втім, далі першого читання зазначений законопроект не просунувся, адже він потребує суттєвого доопрацювання з огляду на те, що в ньому не зазначено низку процесуальних питань.

Враховуючи вищевикладене, ми вбачаємо, що медіація є дійсно важливим інструментом при вирішенні спорів, який дає змогу розвантажити судову систему і зробити її більш дієвою та ефективною.

Саме тому вважаємо за доцільне закріпити інститут медіації на законодавчому рівні шляхом прийняття ЗУ «Про медіацію», який буде чітко визначати сферу застосування медіації у кримінальному провадженні та категорії кримінальних проваджень, у яких медіація може бути укладена.

Зокрема, впровадження інституту медіації буде ще одним кроком до гармонізації національного законодавства із законодавством Європейського Союзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Белінська О.В. Медіація — альтернативне вирішення спорів / О.В. Белінська // Вісник Вищої ради юстиції. — 2011. — № 1 (5). — С. 158-173.
2. Відшкодування потерпілим від насильницьких злочинів: європейські стандарти і зарубіжне законодавство / О.А. Банчук, І.О. Дмитрієва, Б.В. Малишев, З.М. Саїдова. За заг. редакцією О.А. Банчука. — К.: Москаленко О.М., 2015. — 268 с.
3. Лазаренко М.М. Імплементация медіації в правову систему: міжнародний досвід та перспективи інституціоналізації в Україні / М.М. Лазаренко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. — 2015. — № 124 (ч. 2). — С. 109-120.
4. Проект Закону України «Про медіацію» № 3665 від 17.12.2015 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57463.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України № 4651-VI від 12 квітня 2012 р. за редакцією від 17.01.2018 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page16>
6. Александренко О.В. Інститут угоди про примирення у кримінальному процесі України / О.В. Александренко // Юридична наука. — 2013. — № 2. — С. 95-103.